GATVĖS GYVOS

NR. 3

Žiupsnelis azarto miestui pažinti

Sovietmečio vitražo (iš)likimas

Žvilgsnis į Gotlando salą

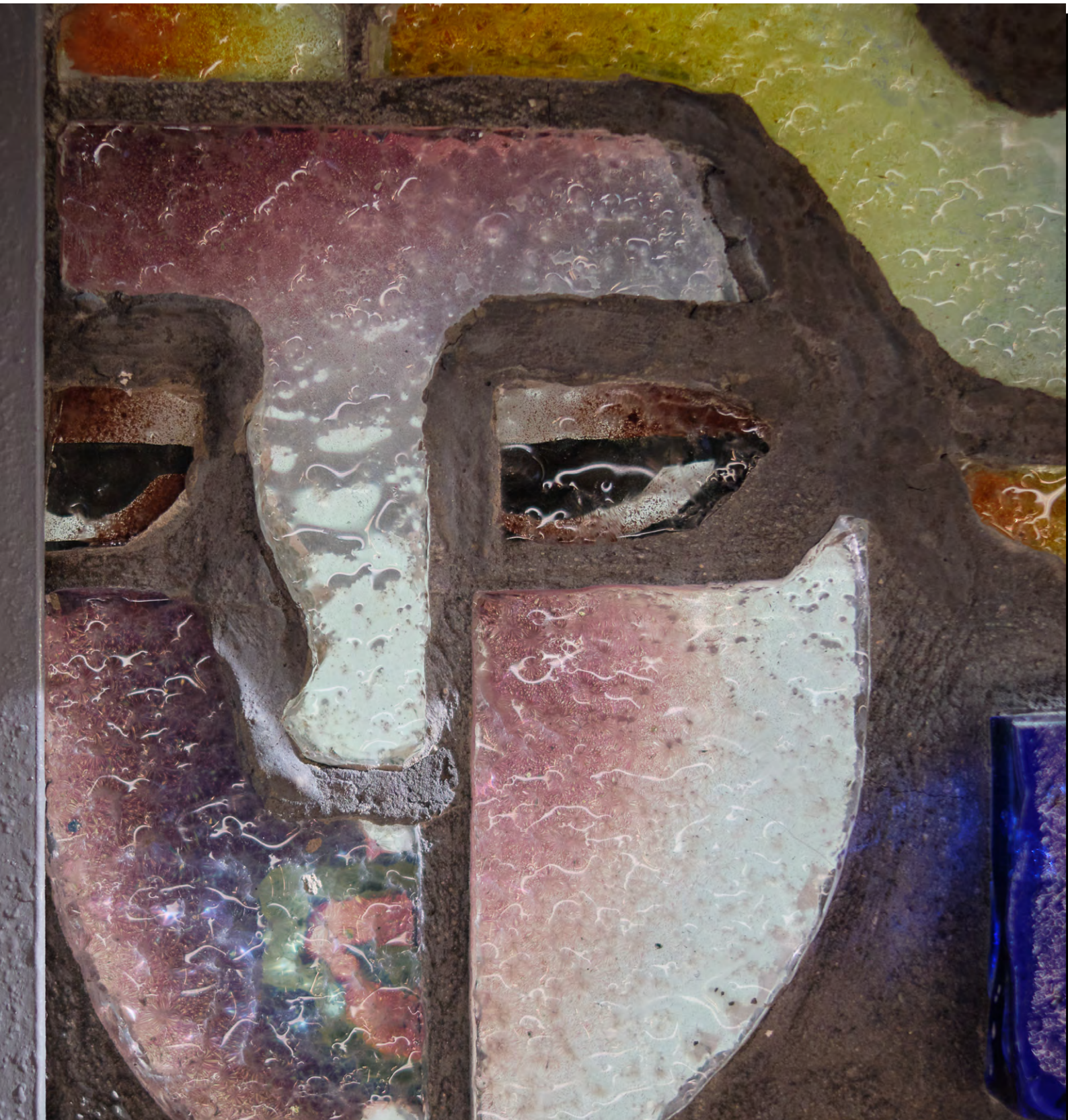

„Gatvės gyvos“ nuo 2015 m. kviečia vilniečius ir miesto svečius į ekskursijas originaliais maršrutais, suteikiančiais galimybę pažinti miesto erdves už įprasto turistinio tako ribų. Esame gidų komanda, rengianti ekskursijas ne tik senamiestyje ar istoriniuose priemiesčiuose, tačiau ir atokesniuose periferijos rajonuose, nagrinėjanti temas nuo viduramžių istorijos iki sovietmečio pramonės. Į paveldo tyrinėjimus įtraukiame ir vaikus rengdami specialiai jiems pritaikytas ekskursijas ir dienos stovyklas. Šis žurnalas – tai mūsų pasakojimai, kuriuos atrandame kasdien tyrinėdami mus supančią aplinką. Siekiame, jog „Gatvės gyvos“ taptų platforma gyventojų dialogui istorijos, kultūros klausimais, skatintų domėjimąsi ir sąmoningą požiūrį į įvairialypį paveldą.

Norėtumėte žurnalui pasiūlyti savo temą? Susisiekime!

Redaktorė: Viktorija Bružaitė-Kazlauskienė

Dizainerė: Anaida Simonian

Viršelis: Arvydo Čiukšio nuotr., Kazio Morkūno vitražo fragmentas

Leidėjas: VšĮ „Gatvės gyvos“

Bendradarbiavimas ir reklama: info@gatvesgyvos.lt

gatvesgyvos

www.gatvesgyvos.lt

ISSN 2669-2066

Tiražas 2000 egz. (platinamas nemokamai)

Visos teisės saugomos. Leidinio turinį draudžiama kopijuoti, atkurti ar kaip kitaip platinti be raštiško VšĮ „Gatvės gyvos“ sutikimo.

Žurnalo rengimui stipendiją skyrė

LIETUVOS KULTŪROS TARYBA

PAVELDO PASAKOJIMAI, ĮKVEPIANTYS TYRINĖTI IR IŠSAUGOTI.

4 **PAGAVĘ SAULĖS SPINDULIUS**

Sovietmečio vitražo (iš)likimas kurortų architektūroje.

16 **ŽIUPSNELIS AZARTO MIESTUI PAŽINTI**

Istoriniai senamiesčio ženklai orientaciniame žaidime.

20 **PAVELDO HEROJAI**

„FIXUS Mobilis“ idėja ir kelionė per Lietuvą.

26 **KUR MIESTE KELIAUTI ATVĖSUS?**

Šaltajam sezonui tinkamiausi Vilniaus pasivaikščiojimai.

30 **GOTLANDAS: TURIZMO BURTAI IR (NE)TURTAI**

Įspūdžiai iš sezoniškumo alinamos salos.

34 **PATIRTI KALĖDAS**

Kūrybiškos ekskursijos, skonių ir šviesų dirbtuvės vaikams.

PAGAVĘ SAULĖS SPINDULIUS

I DALIS, KURORTAI

Irutė Tumaitė

2014 metais prasidėjo mano kelionė po Lietuvos kurortus. Tik į juos važiuodavau ne poilsiauti, o ieškoti sovietmečiu interjeruose sukurtų monumentaliosios dailės kūrinių ir jų istorijų.

Net ir dabar, užsukus į tą laikotarpį menančius pastatus, mano dėmesys pirmiausia nukrypsta į iki šių dienų išlikusius meno kūrinius. Ypač į vitražus, kurie atlieka svarbų emocinį ir estetinį vaidmenį erdvėje. Tad kviečiu užsukti į geografiškai vienas nuo kito nemažai nutolusius, tačiau dažnai lankomus Lietuvos kurortus – Palangą ir Druskininkus, kuriuos drąsiai galima įtraukti ne tik į virtualią, bet ir į gyvą Lietuvos vitražų galeriją.

Vitražo aukso amžius

Sovietmečio interjeruose sukurta daug monumentaliosios dailės kūrinių: freskų, vitražų, keramikos, tekstilės darbų. Buvo kviečiami garsiausi to meto Lietuvos menininkai, kurių kūriniai tapdavo pagrindiniais erdvės akcentais, suteikdavo jai išskirtinumo ir originalumo.

Tuo laikotarpiu itin išsiskyrė Lietuvos kurortų architektūra bei jos interjerai. Sanatorijų ir poilsio namų erdvėms skirtos nemažos lėšos įvairiems meniniams sprendimams įgyvendinti, todėl pagrindiniais akcentais tapdavo monumentalistų kūriniai – tarp jų svarbų vaidmenį atliko ir vitražai. Sovietų Lietuvoje buvo įprasta vitražistus kviesti

Vitražas sovietmečio interjeruose buvo ne atsitiktinė puošmena, užpildanti tuščias interjero erdves, bet organiška kompleksinio sumanymo dalis.

bendradarbiauti projektuojant įvairius visuomeninius pastatus. Menininkai dirbo kartu su architektais, todėl visuomet ieškodavo ryšio su architektūra, stengėsi, kad jų kūriniai derėtų su aplinka. Vitražas sovietmečio interjeruose buvo ne atsitiktinė puošmena, užpildanti tuščias interjero erdves, bet organiška kompleksinio sumanymo dalis. Sumaniai pritaikytas aplinkoje, apšviestas natūralia ar dirbtine šviesa, stiklo kūrinys suteikia interjerui subtilumo ir romantikos. Pagavęs saulės spindulius vitražas spinduliuoja gyvybę ir tą neįvardytą magišką jausmą, kuris sukuria erdvės pulsavimą viduje ir išorėje.

Vilos saunoje – ypatingos konstrukcijos kūrinys. Už bespalvio krištolo luitų slepiasi stiklo vitražas, sukuriantis akvareliškai persiliejančias, vandenyje raibuliuojančias spalvas. Martyno Plepio nuotr.

Originalų baseino interjerą papildantis vitražo kūrinys bangomis srūva lange ir vandenyje. Martyno Plepio nuotr.

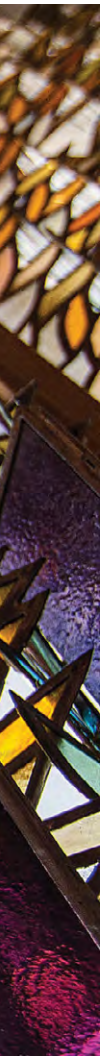

Vitražas „Muzika“ turi du veidus: einant iš vienos pusės pagavę saulės spindulius spalvoti lapeliai atveria vienas spalvas, iš kitos pusės – kitas. Martyno Plepio nuotr.

Jūros ir muzikos įkvėptas

Kelionę apie sovietmečiu sukurtus ir vis dar išlikusius vitražus pradedu nuo populiariausio Lietuvos kurorto – Palangos, kurios gatvės dar visai neseniai buvo pilnos poilsiautojų ir turistų. Šaltasis sezonas – pats tinkamiausias laikas pasidairyti po daugeliui galbūt neatrastus objektus ir jų vidaus erdves.

Užsukime į 1978 metais architekto Juozo Šipalio ant jūros kranto suprojektuotą vilą „Auska“ (oficialus tuometis pavadinimas TSRS Ministrų Tarybos poilsio namai „Baltija“), sovietmečiu vietinių gyventojų pramintą Brežnevo vila. Nors buvo statoma kaip Sovietų Sąjungos lyderio L. Brežnevo poilsio rezidencija, tapo Lietuvos vadovų poilsio vieta. Tiek aplinka, tiek vilos vidus buvo kruopščiai planuojami, integruojant to meto žymių šalies menininkų autorinius darbus. Dėl savo paskirties šių poilsio namų interjeras pasižymėjo prabanga ir masyvumu: aukštos lubos, tiesios ir griežtos linijos, apdailai naudotos aukščiausios kokybės medžiagos, sukurti unikalūs baldai ir Lietuvos kontūro baseinas, pripildytas šildomo Baltijos jūros vandens.

Prabanga tviskančių namų interjerą papuošė žinomo vitražisto Konstantino Eugenijaus Šatūno kūriniai. Šis menininkas – legendinės vitražistų kartos, suformavusios modernaus lietuviškojo vitražo mokyklą, atstovas, nepaisęs to laikotarpio meno tendencijų, praplėtęs vitražo sampratos ribas. Vilos „Auska“ erdvėse autorius sukūrė ne vieną akį traukiantį vitražą, kuris vis dar džiugina viešbučio svečius.

Vienas originalesnių vitražo sprendimų – poilsio namuose esančioje saunoje, kurioje reikėjo uždengti privačią erdvę, tačiau leisti patekti šviesai. Menininkas vitražą sukomponavo iš storų bespalvių krištolo luitų, sujungtų be jokio cemento ar betono. Autorius man pasakojo, kad kurdamas vitražus daug bendravo su poilsio namų architektu, ieškojo geriausių sprendimų ir pats sugalvojo tinkamą konstrukciją vitražui. Kūrinys susideda iš dviejų dalių – saunoje matomų storo bespalvio stiklo luitų sienos bei kitoje pusėje esančio abstraktaus plono stiklo vitražo. Būdamas saunoje stiklo luituose matai akvareliškai persiliejančias spalvas, kurios tau judant žaismingai raibuliuoja.

Iš saunos keliaukime į didžiojo baseino erdvę, kurioje pasitinka dar vienas K. E. Šatūno darbas – abstrakčios tematikos, šiltų spalvų. Pasak menininko, jis siekė sukurti kontrastą su interjere esančiu marmuru bei baseino vandeniu, todėl sukomponavo spalviškai

Ritmingame vitražo piešinyje ratu skrieja simbolinės žmonių figūros. Arvydo Čiukšio nuotr.

ir grafiškai labai aktyvų vitražą, kad tik šis atsilaikytų tokioje didelėje erdvėje. Kūrinyje srūva, teka vandens motyvai, jie atsispindi ir pasidaugina baseino bangose. Dar vieną tos pačios stilistikos vitražą galima pamatyti privačiame viešbučio kambaryje, kuris, kaip pasakojo viešbučio atstovė, labai paklausus tarp svečių. Tikiuosi, kad prie kambario populiarumo prisideda šis jau ne vieną dešimtmetį skaičiuojantis interjero akcentas.

Palikus vilą kviečiu trumpam užsukti į Palangos Stasio Vainiūno mokyklą. Tai architektės Irenos Likšienės 1981 metais sukurtas projektas, apdovanotas išskirtine premija už meno kūrinį vaikams ir jaunimui. Muzikos mokykla išsiskiria savo forma – pažvelgus į šio pastato brėžinius galima įžvelgti naktinio drugio siluetą. Tačiau labiausiai akį džiugina iki šių dienų išlikęs ir mokyklos bendruomenės vertinamas bei saugomas 1986 metais jau minėto K. E. Šatūno meno mokyklos laiptinėje-fojė sukurtas erdvinis-ažūrinis vitražas „Muzika“. Kūrinio kompozicija primena vargonus, kurie skambėdami kyla aukštyn. Čia klasikinio vitražo plokštuma tarsi sukarpoma, ji pražysta briaunomis suremtų spalvotų lapelių ažūru, tad saulės šviesa eidama ratu „užgauna“ vis kitas spalvines stygas. Fojė vyksta nuolatinis judėjimas, taip pat ir koncertai, įvairūs minėjimai – tai įkvėpė menininką sukurti unikalią, žaismingų spalvų kompoziciją. Smagiausia, kad šis vitražas turi du veidus: einant iš vienos pusės atsiveria vienos spalvinės gamos, iš kitos – kitokios. „Muzika mane sujaudina, pasiekia sielą, nuneša tolyn. Ji yra abstrakti, groja grynai emocijomis, ji tau ne primeta siužetus, o palieka laisvę išgyventi ją labai asmeniškai. Galbūt todėl ir dauguma mano vitražų yra abstraktūs“, – dalijosi menininkas.

Šviesos architektūra

Druskininkai sovietmečiu tapo vienu iš didžiausių Lietuvos kurortų ir traukos centrų. Miesto centre ir prieigose buvo sparčiai plėtojama rekreacinė architektūra – statomos naujos sanatorijos bei poilsio namai, čia ėmė traukti ne tik Lietuvos, tačiau ir visos Sovietų Sąjungos poilsiautojai.

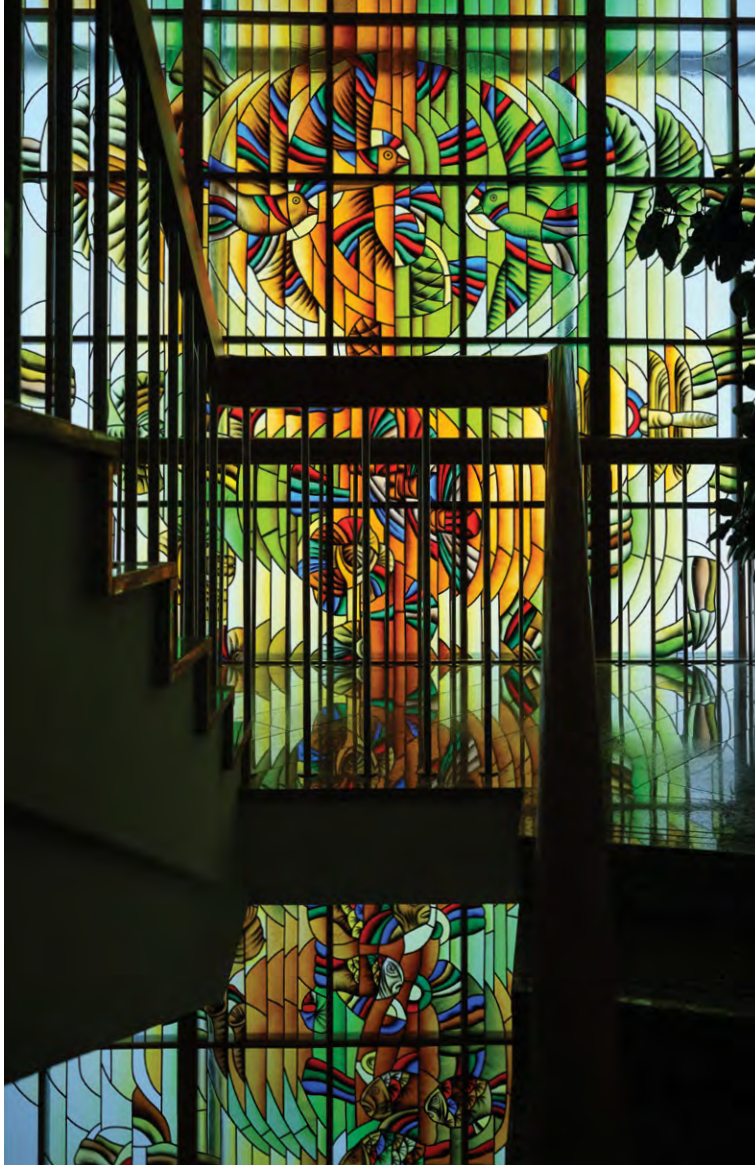

Ryškus vitražas tęsiasi net per keletą aukštų, lipantiems laiptais atskleisdamas skirtingus kūrinio veikėjus. Arvydo Čiukšio nuotr.

Kelionę po Druskininkus kviečiu pradėti nuo ne tik didžiausios savo plotu, tačiau ir daugiausia vitražų turinčios „Eglės“ sanatorijos. Čia apsilankę maloniai nustebsite išvydę tiek daug žinomiausių Lietuvos vitražo meistrų darbų. Poilsio zonoje labiausiai dėmesį traukia biuvetė, sanatorijos komplekse išsiskirianti elegancija ir minimalizmu. Jos viduje saulės spinduliais žaidžia žymaus vitražisto Kazio Morkūno įkomponuoti kūriniai – „Kūdikystė – jaunystė“, „Derlius – mokslas“ ir dekoratyvinė vitražinė juosta, esanti virš įėjimo durų. Visi šie darbai sukurti 1975 metais. Projektavimą sunkino sudėtinga nedidelio statinio konstrukcija – dailininkui teko iš storo spalvoto kūginio stiklo formuoti du apskritus vitražus, atraminių sijų padalytus į dvi dalis. Kūriniuose tarsi ratu skrieja simbolinės vyrų ir moterų figūros. Tai grakštus, ritmingas piešinys, kuriame vyrauja menininko pamėgtos mėlyna, raudona ir geltona spalvos. Nors biuvetės erdvė atnaujinta, džiaugiuosi, kad sanatorijos vadovai iki šių dienų išsaugojo šiuos įspūdingus vitražus ir jais didžiuojasi.

Kiek arčiau miesto centro įsikūręs sveikatingumo ir poilsio kompleksas „Grand SPA Lietuva“, kuriame slepiasi dar vienas dėmesio vertas vitražas. 1973 metais Druskininkuose duris atvėrė nauja sanatorija „Lietuva“, o jos gydyklų korpuso laiptinei menininkas Algirdas Dovydėnas sukūrė vitražą. Tai buvo pirmasis reikšmingas jo kūrinys, suprojektuotas naujame šiuolaikiškame architektūros statinyje. Pastato paskirtis, erdvus, racionaliai suprojektuotas vestibiulis ir palyginti nedidelė per tris aukštus kylanti laiptinė, nuostabioje gamtoje įsikūręs, tarp pušynų paskendęs miestas tarsi patys pasiūlė ir meninę, ir loginę vitražo idėją – norą sukurti ką nors skambaus, ryškaus, džiugiai nuteikiančio sanatorijos lankytojus. Šiame projekte A. Dovydėnas tirpino interjero ir eksterjero atskirtį. Projektuodamas didžiulį, per tris aukštus

Įspūdingo dydžio erdvėje kabančios stiklo luitų kekės atrodo lengvos ir trapios. Arvydo Čiukšio nuotr.

besidriekiantį vitražą, dailininkas neuždengė visos lango plokštumos, bet jo pakraščiuose iš abiejų pusių paliko skaidraus stiklo fragmentus, jei lipdami laiptais norėtumėte pažvelgti pro langą. Vitražas sudarytas iš keleto fragmentų, kuriuos pamatysite tik lipdami laiptais aukštyn. Kūrinyje matomas pasakiškas medis, kuris man primena ir vandens bangas, ir žemę, ir debesis. Apatinėje jo dalyje vaizduojami vandens pasaulio gyventojai – kriauklės, vėžiai, žuvys, viršutinėje – dangaus sfera, kurią iliustruoja spalvingi paukščiai, sumodeliuoti švino oksido juostelėmis. Dėl savo mastelio ir sodrių spalvų šis kūrinys neabejotinai yra vienas svarbiausių sanatorijos interjero akcentų.

Maršrutą kviečiu pabaigti ne tik Druskininkų miesto, tačiau ir visos Lietuvos sovietmečio moderniosios architektūros kontekste išsiskyrusiose architektų A. ir R. Šilanskų 1981 metais projektuotose gydyklose (dab. Druskininkų vandens parkas). Sovietmečiu vienos didžiausių Fizioterapijos gydyklų Europoje išsiskyrė pastato originalumu, neįprasta plastiškai skulptūriška forma.

Originaliais ir apgalvotais sprendimais pasižymėjo ir gydyklų interjeras. Pagrindinė fojė erdvė išsiskiria laiptų linkių kampais, stilingais ir plastiškais mediniais turėklais, banguotomis pakabinamomis plokštumomis su kiaurymėmis, pro kurias nuo lubų leidžiasi stiklo luitai. Į juos ir noriu atkreipti dėmesį – tai sudėtingos formos erdvinės stiklo kompozicijos „Gintaro bokštai“, kurias 1982 metais sukūrė menininkė Irena Lipienė. Šios monumentalios gintaro atspalvio stiklo luitų konstrukcijos, primenančios gėlių kekes, atlieka ne tik dekoratyvinę, bet ir šviestuvų funkciją. Įspūdingo dydžio kūriniai dėl ištobulintos technikos atrodo labai lengvi ir trapūs. Šis interjero pavyzdys yra vienas sėkmingiausių architektų ir menininkų bendradarbiavimo rezultatų, patvirtinęs menų sintezės idėją. Gydyklų interjeras yra

> **Dažniausiai niekas net nesivargina informuoti kūrinio autoriaus apie jo darbų perkėlimą ar sunaikinimą.**

viena iš nedaugelio sovietmečiu kurtų erdvių, kuri iki šių dienų mažai pakitusi.

Sunaikinti, bet neužmiršti

Galima tik įsivaizduoti, koks galėtų būti maršrutas, jei nepriklausomybės laikais prasidėjęs pastatų privatizavimo procesas nebūtų taip prisidėjęs prie vitražų niokojimo. Ieškodama informacijos apie kurortų stiklo kūrinius, radau daug duomenų – kokių menininkų, kokie vitražai, kokiuose interjeruose buvo sukurti. Tačiau susidūriau su problema, kad nedaug jų buvo įamžinti. Gaila, kad tais laikais dar nebuvo išmaniųjų telefonų su kameromis ir, kaip pasakoja daugelis to meto menininkų, „nebuvo mados“ įsiamžinti prie darbų ar bent jau juos nufotografuoti. Tad šiandien neturime galimybės pažinti viską, kas buvo sukurta. Vis dėlto noriu supažindinti su keliais pavyzdžiais, kuriuos pavyko atrasti. Vienas kūrinių, kurio spalvų ir šviesos žaismą norėčiau išvysti gyvai savo akimis, – „Vanagupės“ sveikatingumo centro (tuomečiai Lietuvos jūrų laivininkystės poilsio namai, archit. A. Lėckas) interjerą puošęs, ypač išraiškingas ir didžiulis, penkiakampis A. Dovydėno vitražas. Menininką įkvėpė jūros ir laivų tema, todėl kūrinyje lengvai atpažįstami geltoni, oranžiniai ir raudoni laivų motyvai sodriai mėlynos, smaragdinės jūros fone. Tame pačiame Palangos Vanagupės rajone esančiame „Lino“ plaukimo baseine (šis objektas šiuo metu yra apleistas ir neprieinamas), procedūrinėse patalpose, 1987 metais dekoratyvinį vitražą sukūrė menininkas Bronius Bružas. Pasikalbėjusi su juo sužinojau, kad dažniausiai niekas net nesivargina informuoti kūrinio autoriaus apie jo darbų perkėlimą ar sunaikinimą. B. Bružas pasakojo, kad labai retais atvejais naujieji pastato savininkai susisiekia pasitarti dėl tolesnės vitražo

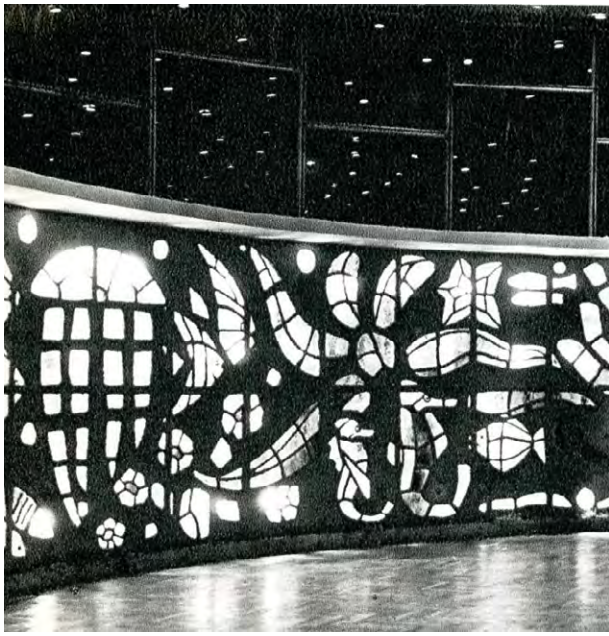

Sunaikinta kavinės „Vasara“ vitražinė siena švytėjo jūros dugno vaizdais. Iš A. Mačiulio „Dailė architektūroje“ ir S. Budrio „Lietuvių vitražas“.

ateities. Dar viena legendinė, daugeliui nostalgiją ir šiltus prisiminimus kelianti Palangos vieta, kurią puošė stiklo kūrinys, – „Vasaros“ kavinė (1964 m. architektas A. Eigirdas). Menininkės A. Maceinaitės vitražas, vaizduojantis lietuvaitę su gintaru rankoje ir ilga dekoratyvinė storo stiklo luitų vitražinė sienelė jūros dugno tematika skaidė kavinės vidaus erdves ir sudarė foną orkestro estradai. Šiame pastate ir šiandien žmonės susitinka pašokti ar pasimėgauti kokteiliu. Įsivaizduokite, kokios spalvingos ir akį traukiančios

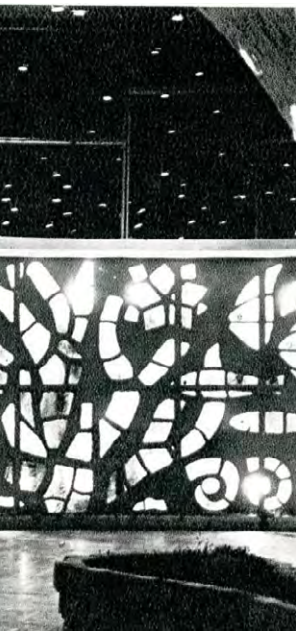

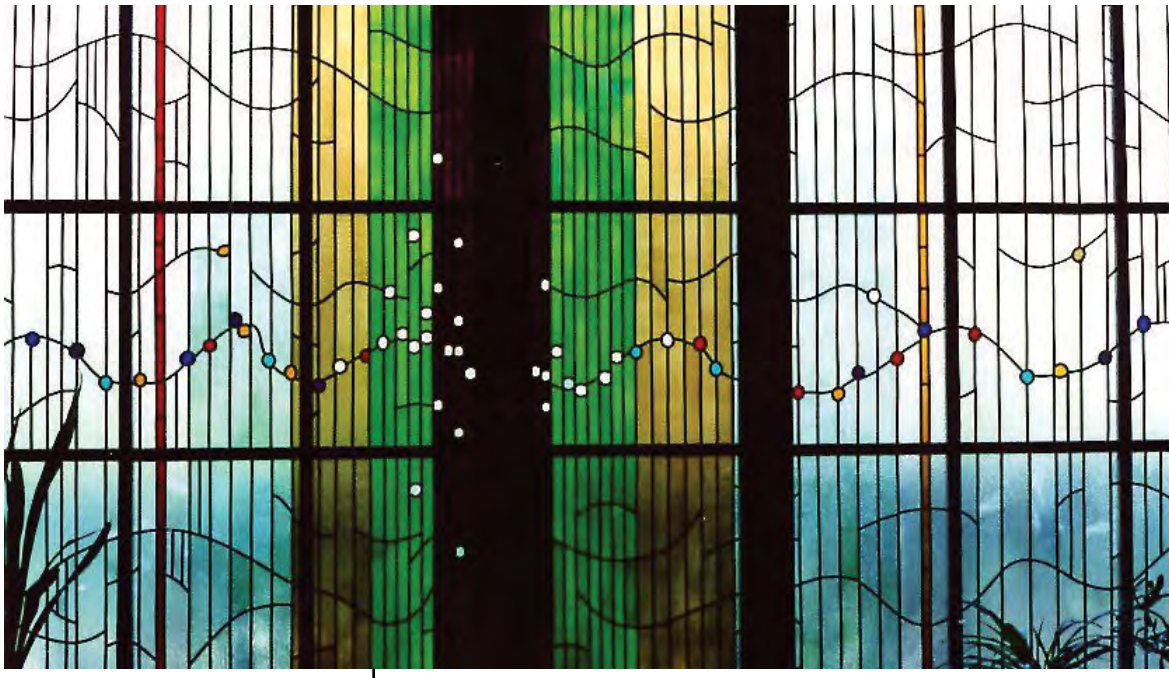

Neišlikęs didžiulis, išraiškingas, jūros ir laivų įkvėptas vitražas „Vanagupės“ sveikatingumo centre. Iš D. Ramonienės „Algirdas Dovydėnas. Vitražai“.

Sunaikintas Palangos „Lino“ baseino languose bangavęs vitražas. Kūrinio autoriaus B. Bružo nuotr.

nuotraukos galėtų užpildyti socialinius tinklus, jeigu fotografuojamo gėrimo ar šokančių draugų fone būtų iki šių dienų išlikęs šviesa žaidžiantis vitražas. ■

Daugiau vitražų fotografijų ieškokite „Gatvės gyvos“ „Instagram“ paskyroje.

Įdėmiau pažinti Palangos istoriją galite keliaudami su „Gatvės gyvos“ audiogidu. Nemokamą programėlę atsisiųskite iš „Google Play“ ir „App Store“ parduotuvių.

Projektą finansuoja

LIETUVOS KULTŪROS TARYBA

ŽIUPSNELIS AZARTO MIESTUI PAŽINTI

Albertas Kazlauskas

Literatų gatvėje gausu meninių instaliacijų, skirtų Vilniuje ir Lietuvoje pėdsaką palikusiems rašytojams. Šis simbolis – priminimas, kad Vilnius – tai Šiaurės Atėnai.

Prasidėjus pandemijai žmonės buvo priversti dar labiau įsitraukti į virtualų gyvenimą ir, rodos, nebeliko nė akimirkos, kai ekranai ir internetas mus paliktų ramybėje. Ši aplinkybė glumino. Juo labiau kad mes visada siekėme žmones išvesti į lauką, gryną orą, pakelti akis – taigi mėgautis aplinka realiai. Tad ėmus kurti mūsų pirmąjį suaugusiesiems skirtą orientacinį žaidimą (skirtų vaikams turėjome jau kiek anksčiau) vienas kertinių principų buvo toks – jokių išmaniųjų, jokio interneto. Tegu žmonės pailsi nuo juos visur pasiekiančių žinučių, pranešimų ir laiškų. Telefoną – į šoną. Ar į stalčių, į užklijuojamą voką (ar į šiukšliadėžę...).

Remiantis šia nuostata pernai, pandeminį rudenį, sukūriau žaidimą „Pagaminta Vilniuje“ – jo metu dalyviai sprendžia užduotis pažindami dinamišką Naujamiesčio pramonės istoriją. Stebėtina tai, kad per vienus metus, kuriuos gyvuoja šis žaidimas, teko pakeisti kone ketvirtadalį užduočių – šiame rajone tiek daug statybų ir griovimo, tad išnykusiems objektams vis prireikdavo pamainos. „Pagaminta Vilniuje“ sulaukus pasisekimo buvau įkvėptas sukurti ir ilgai lauktą variantą miesto širdyje, Senamiestyje.

Senojo Vilniaus universiteto botanikos sodo vieta – vienas iš nedaugelio likusių atvirų kiemų senamiestyje. Čia kadaise telkėsi inteligentijos žiedas. Šis biustas skirtas garsiam romantizmo poetui Julijui Slovackiui. Tačiau ne tik jis čia gyveno! Užklysti į šį kiemą teks ir žaidimo dalyviams.

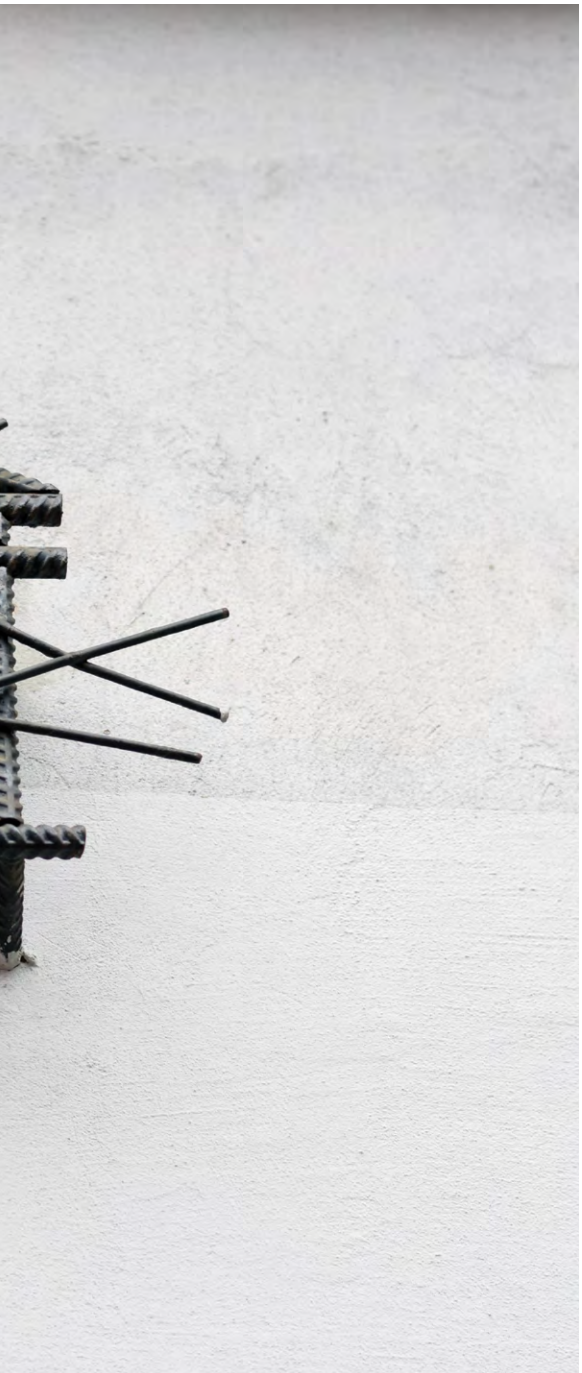

Buvo ir lengva, ir sunku tuo pat metu. Įdomių objektų gausa nepasiskųsi. Kiek sunkiau parinkti tai, ko smalsūs žmonės dar nebūtų pastebėję ar žinoję. Taip pat iškilo objektyvus klausimas – kokią temą pasirinkti? Vilniaus istoriją senamiestyje gali pakreipti įvairiausiais rakursais. Vis dėlto nusprendžiau, kad margą sostinės praeitį verta pristatyti universaliai – pasistengti bent 1–2 užduotimis paliesti visas reikšmingas epochas. Kiekviena jų paliko pėdsakų ne tik rankraščiuose, bet ir miesto mūruose, grindinyje, vidiniuose kiemuose. Būtent todėl žaidimą pavadinau „Senojo miesto ženklai“. Norėjau, kad žmonės neapsiribotų vien punktų ieškojimų. Tai, sakyčiau, yra antraeilis dalykas. Ypač svarbu, kad žaidimo metu dalyviai ne tik rastų tašką „X“, bet ir sužinotų įdomių faktų bei spręstų galvosūkius ir taip pažintų miestą su žiupsneliu azarto.

Žaidimas prasideda Smiltynėje. Ne, į Kuršių neriją vykti nereikės (nors viena užduotis su ja susijusi). Smiltyne (arba Smėlyne) praeityje buvo vadinama vieta, kur XIV–XV amžiuje įsikūrė pranciškonų vienuoliai (dabar tai skveras Trakų g.). Čia dalyviai paliečia senosios LDK istoriją bei turi įveikti pirmąją užduotį atrakindami spynelę. Kol to nepadarysi – nė iš vietos! Kitaip neįmanoma toliau versti žaidimo puslapių. Toliau laukia 15 punktų, kuriuose tenka pasitelkti visus savo gebėjimus – vienur reikės įtempti akis (ar net pasinaudoti žiūronais), kad įskaitytumėte smulkiomis raidelėmis užrašytą pavadinimą, kitur – išmatuoti vienos siauriausių gatvių plotį, trečiur – išsiųsti laišką (tą tikrą, popierinį, su pašto ženklu). Viename punkte teks paieškoti mažyčio kanalizacijos dangčio su prancūziška užrašu ir net minkant plastiliną pagaminti jo atspaudą!

Visko išduoti, žinoma, nenoriu. Tikriausiai nujaučiate, kad stropiai laikiausi anksčiau paminėto principo, kad žaidimas turi būti realus, be jokio išmaniųjų ir interneto įsikišimo. Tad kiekviena komanda gauna po krepšelį, kuriame randa žemėlapį, užduočių knygelę, atsakymų lapą ir visus užduotims vykdyti reikalingus įrankius. Azartiškam senamiesčio pažinimui – 2 valandos. Šio laiko pakanka nelekiant galvotrūkčiais. Tačiau ėjimo tempą verčiau palaikyti spartų – tiesą pasakius, kai žinai, kad kažkur netoliese yra konkurentai, snausti savaime nesinori. Kol kas dar nė viena komanda nesurinko maksimalaus taškų skaičiaus, tačiau žaidimas dar šviežias – tad gal Jūs būsite pirmieji? ■

Žaidimą „Senojo miesto ženklai“ galite užsisakyti privačiai bet kuriuo jums patogiu metu. Artimiausių viešų žaidimų tvarkaraštį rasite „Gatvės gyvos“ „Facebook“ paskyroje.

Pranciškonų vienuolyno vieta gilioje senovėje vadinta Smiltyne arba Smėlyne. Ir dabar ši vieta alsuoja didinga istorija. Čia prasideda žaidimas „Senojo miesto ženklai“.

Dovanokite miesto istorijos atradimus ir patirtis

„Gatvės gyvos“ dovanų kuponai

Galimybė pasirinkti norimą turiningą pramogą (ekskursijos, orientaciniai žaidimai ar stovyklos vaikams)

Knyga „Vilniaus gatvės gyvos. Atgal į periferiją“

Maršrutai po Vilnių savarankiškiems pasivaikščiojimams.

Patirčių dėžutės-žaidimai šeimoms

Kūrybiškas būdas kartu su vaikais tyrinėti senąjį miestą.

Dovanas rasite www.gatvesgyvos.lt/kioskelis

PAVELDO HEROJAI

Viktorija Bružaitė-Kazlauskienė
Projekto „FIXUS Mobilis“ nuotr.

Apie „FIXUS Mobilis“ išgirdau dar tuomet, kai šis projektas būrė savo komandą. Žmones, kurie palikę kabinetų kėdes karsis ant paveldo pastatų stogų, virvėmis kybos ant aukštų sienų, grąžins į vietą nuslydusias čerpes ar užtaisys prakiurusį lietvamzdį. Tačiau svarbiausia – sieks pakeisti požiūrį į kultūros paveldo priežiūrą, kuriai nuolat klijuojama etiketė „viskas draudžiama“. Biurokratijos užsuktame mechanizme mums labai trūko realaus veiksmo, žingsnių, kurie čia ir dabar spręstų nykstančio vertingo Lietuvos paveldo problemas. „FIXUS Mobilis“ – lyg nedidelė revoliucija su savais superherojais. Pakalbinau dvi iš jų – Viltę Janušauskaitę ir Eriką Kielę, vedančias prevencinės paveldo priežiūros projektą į priekį.

Vilte, Erika, kaip kilo „FIXUS Mobilis“ idėja?

Viltė: vienoje konferencijoje dar 2016 metais išgirdau pranešėją iš Slovakijos, kuris pasakojo apie jų šalyje veikiantį analogišką paveldo prevencinės priežiūros projektą. Jie šią iniciatyvą kopijavo nuo olandų, pagrindinė iniciatyva yra iš šios šalies, kur jau tuoj švęs 50-metį. Buvau sužavėta, ėjau ir visiems sakiau: „Reikia tai daryti, reikia daryti.“ Kaip suprantu, Erika savo ruožtu darė tą patį. Visi kiti aplink buvo skeptiški, matė tokiame projekte daug problemų.

Erika: daugelis buvo atsargūs, o mes su savo jaunatvišku maksimalizmu negalvojome apie krūvį, kuris laukia. Tikriausiai ne veltui susitikome!

„FIXUS Mobilis“ darbuotojams neretai tenka karstytis pastatų stogais. Nuotraukoje - Girelės Švč. Dievo Motinos Užtarėjos sentikių cerkvė. „Tai – unikalios vietos, kuriose prisilieti prie nedidelės mūsų visuomenės dalies istorijos,“ – sako Viltė, pasakodama apie nuo miestelių nutolusius, medžiais apsodintus maldos namus.

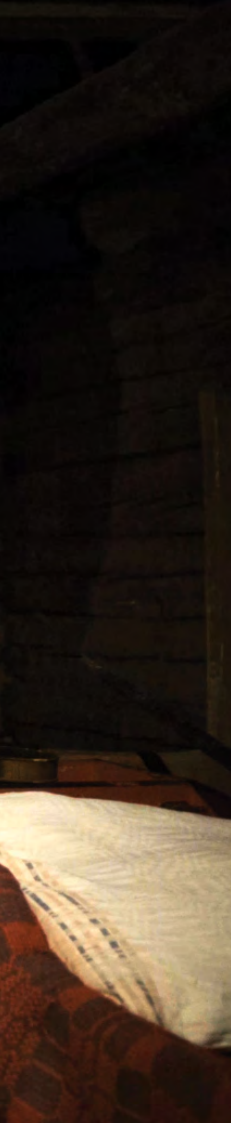

Atvykusi į objektą komanda iššiūri kiekvieną jo kampelį, paima mėginius detalesniems tyrimams. Nuotraukose – rašytojo Antano Žukausko-Vienuolio namas.

> **Sutvarkomi keli paveldo objektai per metus, o mes jų turime keliolika tūkstančių. Tas žingsnis yra per lėtas, mes juos prarasime.**

Viltė: kad parengtume projektą ir gautume finansavimą, praleidome daug bemiegių naktų, juk turėjome toliau dirbti savo darbus. Tačiau pavyko, įsivažiuojame, Baltijos šalyse esame pirmi ir tikimės toliau paskleisti šį virusą.

Ką jums pačioms reiškia šis projektas, kodėl buvote taip motyvuotos jo imtis?

Erika: matėme blogėjančią kultūros paveldo būklę. Aš asmeniškai rengdama festivalį „Heritas“ pastebėjau, kad kultūros paveldo valdytojams trūksta paprastų žinių, kaip elgtis su pastatu. Viešojoje erdvėje daugiau neigiamos informacijos – baudžia, negalima, skandalai... O pozityvios žinutės labai trūksta. Tad valdytojai yra patekę į siaurą rėmą „man nieko negalima, aš nieko negaliu“. O iš tiesų taip nėra.

Todėl „FIXUS Mobilis“ man atrodo – labai reikalingas, nes paveldo savininkams reikia tikros pagalbos. Ne siuntinėti nuo kabineto iki kabineto, o kad atvyktų specialistai ir pasakytų, ką gali daryti. Esame labai užsisukę biurokratiniame mechanizme, o gyvo kontakto tikrai trūksta. Taip, kaip ir įgūdžių. Žmonės tiesiog nežino, kaip išsivalyti lietvamzdį, ką daryti, jei pasislenka kelios čerpės. Pastato kibirą, nes laukia, nes nieko negali daryti...

Viltė: o aš pati esu architektė. Kurį laiką dirbau su valstybiniais užsakymais, valstybinėje paveldotvarkos programoje. Atvažiavusi apžiūrėti objektų matydavau tai, ką sako Erika – daugelio tų problemų nebūtų, galbūt nereikėtų finansavo, jei būtų laiku išvalytas lietvamzdis.

Gerai mačiau situaciją, kad valstybės biudžete lėšų yra labai nedaug. Sutvarkomi keli paveldo objektai per metus, o mes jų turime keliolika tūkstančių. Tas žingsnis yra per lėtas, mes juos prarasime. Dažnai projektuoji „į stalčių“ – parengi projektą, bet nėra finansavimo. O „FIXUS Mobilis“ suteikia galimybę mažais žingsneliais keisti padėtį, bent jau apsaugoti objektą nuo griuvimo, kol teks laukti lėšų.

Ar tai ir yra „FIXUS Mobilis“ tikslas?

Viltė: tikslas yra parodyti žmonėms, kad jie patys gali prižiūrėti pastatą, kad viskas yra įmanoma. Mūsų šalyje dar yra posovietinio mentaliteto problema – dažnai paveldo savininkai mano, kad kažkas kitas turi ateiti ir sutvarkyti. Ūkiškumo gerąja prasme labai trūksta.

Erika: projekto metu vyks edukacijos, parengsime leidinių, būtent skirtų suteikti praktinių žinių, ką ir kaip galima daryti tvarkant paveldo objektą.

Nepaisant aplinkinių skepsio, Erika ir Viltė sugebėjo gauti finansavimą „FIXUS Mobilis“ veikloms. Tai – pirmas tokio pobūdžio projektas Baltijos šalyse.

Kaip veikia projekto mechanizmas?

Turime tris mobilias komandas, kurios vyksta į objektus. Pirmąkart atvykę jie apžiūri paveldo pastatą, tuomet grįžta dar kartą atlikti svarbiausių priežiūros darbų, kurie ateityje galėtų virsti didelėmis problemomis. Galiausiai pateikiame valdytojui kalendorinį priežiūros planą – tai lyg lankstinukas, kurį atsivertęs savininkas visada žinotų, ką ir kur reikia patikrinti.

Kas yra jūsų komandos žmonės?

Erika: mūsų darbuotojai ištiesyra superherojai! Kiekvienoje mobilioje komandoje yra architektas (-ė), meistras ir, skirtingai nuo objekto pobūdžio, inžinierius-konstruktorius, chemikas-mikrobiologas ir istorikas-menotyrininkas. Šie žmonės turi mokėti ir ant stogo lipti, ir vinį įkalti, ir suprasti apie medžiagas, ir pakonsultuoti, kur kreiptis paveldo klausimais... Kai su Vilte planavome projektą, galvojome, kaipgi mes rasime tokių išprotėjusių, panašių į mus. Bet radome! Labai džiugu, kad kai kurie nepabūgo išeiti iš kabinetų ir užlipti ant stogo tiesiogine ta žodžio prasme. O meistrai nepabūgo įsijungti kompiuterį!

Viltė: visi mūsų komandos nariai, įskaitant mus su Erika, turi aukštalypių pažymėjimus. Visi mokėmės, laipiojome, treniravomės... Tai buvo vienas iš svarbių projekto darbuotojų atrankos kriterijų. Visiems sakėme – laipioti teks aukštai ir daug.

Išties žiūrint į nuotraukas susidaro vaizdas, kad neretai karstotės stogais! Kokių darbų tenka imtis atvykus į objektą?

Erika: dažniausiai pastato apžiūrą ir pradedame nuo stogo, nes iš čia kyla daugiausia problemų.

Viltė: be to, kad ant stogo valome lietvamzdžius, užtaisome skylutes, labai dažnai tenka rauti medelius. Savo biure visą pavasarį turėjome gražiai išsprogusių šakelių. Vadinome tai „labdarių puokšte“, tai buvo Vilniaus gatvėje nuo pastato nurinktos medžio šakos.

Erika: vis pajuokaujame, kad reikės visiems susidėjus nusipirkti žemės ir pasodinti mišką iš tų visų medelių, kuriuos išrauname ant stogų.

Kokias įdomiausias vietas jau aplankė jūsų komandos?

Erika: visi mūsų objektai yra unikalūs, įdomūs, kiekvienas turi savo istoriją.

Viltė: taip, jie labai įvairūs. Niekada nežinai, kas atsitiks – seni pastatai

turi daug paslapčių. Kartais jos pradžiugina, kartais išgąsdina. Kiekvieną objektą turi atversti kaip knygą. Turime ikoninių objektų, pavyzdžiui, didysis barokas – Kazimiero bažnyčia Vilniuje, Pažaislio bažnyčia Kaune. Tačiau taip pat mūsų sąraše ir kaimo trobelės. Viena komanda kaip tik planuoja važiuoti į Žemaitiją, kur apžiūrės gal tik apie 15 kv. m ploto pirtelę. Ir tai yra žavu!

Teko apžiūrėti ir keletą sentikių cerkvių. Labai smagu prisidėti prie tokio paveldo išsaugojimo, nes jų bendruomenės negausios, lėšų, be abejo, stinga. Tai – unikalios vietos, kuriose prisilieti prie nedidelės mūsų visuomenės dalies istorijos. Cerkvės toliau nuo miestelio, apsodintos medžiais, šiek tiek atsitraukusios nuo tuomečio konservatyvaus kaimo. Kai gauni galimybę užeiti į vidų, pamatyti... Tai visada žavi.

Teko girdėti apie ypatingus jūsų atradimus tarpukario modernizmo pastatuose...

Erika: mūsų komandoje yra žmonių, kurie iššiūrėdami kiekvieną objekto kampelį nuolat kažką įdomaus atranda. Viename modernizmo pastate Kaune jie aptiko dėžę, kurioje buvo savotiška staigmena – senoviška vėdinimo sistema. Šiuo metu jau kiti specialistai tiria, kas tai per daiktas.

Viltė: ta pati komanda kartą grįžo iš Kauno sužavėti ir kito modernizmo pastato privataus buto, kuriame viskas taip autentiškai išlaikyta, iki kabyklų kabliukų! Įdomu, kad jau turime tarpukario objektą ne tik iš Kauno – tai Mažeikių bankas. Interjeras čia labai gražiai išlikęs, tvarkomas, ruošiamasi pastatą atverti visuomenei. Labai smagu, kad ir mes prisidėsime prie tokio objekto išsaugojimo.

Kas laukia po „FIXUS Mobilis“, ar bus tęstinumas?

Erika: tarptautinis finansavimas numatytas iki 2022 metų gruodžio, kai turime būti apžiūrėję 200 objektų. Tačiau tuo viskas tikrai nesibaigs. Mes, Lietuva, esame įsipareigoję projektą tęsti dar 5 metus ir aplankyti dar 350 pastatų. Labai tikimės, kad ateityje „FIXUS Mobilis“, kaip prevencinės priežiūros sistema, taps neatsiejama paveldo apsaugos dalimi.

Viltė: jau ir dabar projekto vertinimai labai pozityvūs, tad, tikimės, nebekils klausimų, kad ši paslauga yra reikalinga. ■

„FIXUS Mobilis“ objektų atranka tęsiasi. Platesnė informacija ir atrankos anketa www.fixusmobilis.lt

Iceland Liechtenstein Norway grants

Fixus Mobilis

KUR MIESTE KELIAUTI ATVĖSUS?

Mūsų ekskursijų po Vilnių arsenale rikiuojasi daugiau nei dvi dešimtys maršrutų įvairiuose sostinės kampeliuose. Vienais keliauti kviečiame dažniau, kitais – rečiau. Tam įtakos turi ne tik maršrutų populiarumas ar asmeninės preferencijos, bet ir... metų laikai. Rodos, kalbame ne apie gamtą, tačiau ir kai kurioms miesto ekskursijoms sezonas svarbu, mat tenka eiti „nekonvenciniais“ takais, šiltuoju metu užželiančiais pečius siekiančia augalija, o gal tiesiog kraštovaizdis atsiveria įstabiau medžiams numetus lapus. Kurias keliones dažniau pasiliekame šaltajam sezonui ir siūlome prie jų prisijungti artimiausiu metu?

Kauno vizitinė kortelė – modernizmo architektūra. Egidijaus Bielskio nuotr., „Unsplash“

„Vilkpėdės industrinė arterija“

Nuo neatmenamų laikų kariuomenių, pirklių, piligrimų ir visokio plauko nuotykių ieškotojų mindytas Savanorių prospektas ir šiandien gerai pažįstamas kaip tranzitinė gatvė. Jos dalies, esančios už Gerosios Vilties žiedo, veidą kuria niaurūs pramoniniai pastatai (esami ir buvę). Vilkpėdės industrinė zona – neeilinė. Čia po karo dygo didelės gamyklos, kurių veikla turėjo milžinišką įtaką ne tik Vilniui, bet ir visai Lietuvai. Monumentali elektrinė, baltų plytų fabrikas, blokinių namų „gimdykla“, karinei technikai skirtų elektronikos komponentų kalvė ir chemijos pramonės gamykla su nuosavu „zoologijos sodeliu“! Žinoma, paliečiame ir ankstesnių epochų palikimą, pavyzdžiui, bandome įminti pavadinimo kilmės mįslę bei atrasti buvusio Panerių dvaro vietą. Dalį maršruto tenka kulniuoti greta geležinkelio, o vasarą palei jį stichiškai išsikeroja augalija ir kartais erzina zvimbiantys skraidūnai. Tad kada, jei ne dabar, keliauti po Vilkpėdę? Jei Savanorių prospektas Jums atrodo beveidis, po šios ekskursijos manysite kitaip!

Kinematografiški Vilkpėdės pramonės zonos peizažai. Andriaus Rasimavičiaus nuotr.

„Pasivaikščiojimas po Užupio respubliką“

Šaltuoju metu Užupis pasidabina kitu veidu – nurimsta turistų srautai, o šurmuliuojančias vasaros kavinukes keičia jaukios šventinės dekoracijos. Įdomu tai, kad Užupio atgimimo ir Respublikos įkūrimo simboliniu aktu tapo būtent Kalėdų eglutės pastatymas 1997 metais. Greta begalės nuotaikingų pasakojimų šis rajonas gali pasigirti ir turtinga istorine praeitimi. Ekskursiją baigiame bene gražiausia Vilniuje senamiesčio panorama, kuri visu žavumu atsiveria medžiams numetus lapus.

„Kirtimai: lėktuvai, menas, pramonė, taboras“

Panašiai kaip Vilkpėdėje, Kirtimuose pasitaiko erdvių, kurias vasarą įveikti kiek komplikuota, todėl šiltuoju metu šią ekskursiją vesti vengiame. Tiesa, turinio atžvilgiu Kirtimų ir Vilkpėdės maršrutai mažai kuo panašūs. Nors Kirtimuose taip pat trumpai pristatome šio rajono pramonės specifiką, jis pasižymi dar keliais labai ryškiais, labai skirtingais dėmenimis. Vien ko vertas Skulptūros ir vitražo centras – ekskursijos metu praveriame duris į šią meno erdvę. Intriguojančių detalių slypi oro uosto praeityje, juk jis yra vienas seniausių Europoje. Žinoma, aplankome ir kultūriniu bei istoriniu aspektu pristatome ir buvusį čigonų taborą – o kaipgi Kirtimai be jo? Neįprastų erdvių gerbėjams patiks žygiuoti Metalo gatve, kuri savaitgaliais nurimus verslui atrodo ypač paslaptinga.

„Kaimas mieste: Markučiai“

Kalvotieji Markučiai – bene dosniausias regyklomis Vilniaus rajonas. Jų tiek daug, kad ekskursijos metu visų pereiti net neįmanoma – pasirinkome keletą gražiausių. Atsiveriantys vaizdai džiugina akis, jusles paaštrina dūmai, rūkstantys iš daubose ir aukštumose išsidėsčiusių malkomis kūrenamų trobelių. Tik nukritus lapams nesunku suprasti ir tai, kodėl Aleksandras Melnikovas būtent toje vietoje pasistatė medinį namą, dabar geriau žinomą kaip Literatūrinį A. Puškino muziejų. Markučiai taip pat kinta – buvusio „Audėjo“ teritorijoje numatytos didžiulės statybos ir griovimai, o kaimiškoje rajono dalyje vis išdygsta naujų namų. Tad to, ką Markučiuose pamatysite dabar, galbūt neberasite rytoj.

Lėktuvų angaras Kirtimuose, 1929 m. Prieraše pažymėta - „Oro ir priešdujinės gynybos lygos angaro pašventinimas“ (orig. Poświęcenie hangaru Ligi Obrony Powietrznej i Przeciwgazowej w Porubanku) Narodowe Archiwum Cyfrowe, sygn. 1-W-2807

„Kaunas: modernizmo fenomenas“

O gal drauge patyrinėkime Kauną? Laikinajai sostinei ši žiema neeilinė – 2022 m. sausį Kaunas tampa Europos kultūros sostine. Šio miesto vizitinė kortelė – modernizmo architektūra. Jos yra daug ir išties kokybiškos. Tarpukariu Kaunui perėmus faktinės Lietuvos sostinės titulą, iškilo milžiniškas naujų administracinių, visuomeninių ir gyvenamųjų pastatų poreikis, todėl čia neregėtais mastais ėmė kilti pažangūs statiniai. Juos kūrė tikra Lietuvos architektų „žvaigždžių komanda“. Ekskursijos metu aplankomas ne tik miesto centras, bet ir Žaliakalnis, kuris keliautojus apdovanoja nuostabiais reginiais.

Prisijunkite!

Ekskursijas visada galima užsisakyti privačiai, o artimiausių viešų ekskursijų tvarkaraštį rasite „Gatvės gyvos“ „Facebook“ paskyroje.

Šiais maršrutais taip pat galite keliauti savarankiškai:

- maršrutus po Kirtimus ir Kauno modernizmą rasite mobilioje „Gatvės gyvos“ audiogido programėlėje (www.gatvesgyvos.lt/audiogidas)
- maršrutą po Vilkpėdę rasite A. Kazlausko knygoje „Vilniaus gatvės gyvos. Atgal į periferiją“ [2019] (knygą galima įsigyti www.gatvesgyvos.lt/kioskelis)
- maršrutus po Užupį ir Markučius rasite A. Kazlausko knygoje „Vilniaus gatvės gyvos. Gidas po miesto periferiją“ [2017]

GOTLANDAS: TURIZMO BURTAI IR (NE)TURTAI

Karolina Želvė, paveldo interpretatorė, studijos „Paveldas kalba“ vadovė
Asmeninio archyvo nuotr.

Vėjams į Gotlandą atpūtus rudenį pasitaiko akimirkų, kai atrodo, jog esi kažkokioje mistinėje saloje, kuri egzistuoja tik kelis trumpus vasaros mėnesius, o likusį metų laiką panyra į keistą besvorę nebūtį, it tirštą Baltijos jūros rūką. Sala ištuštėja, tarsi rudens audros čia turėtų galią nupūsti visus žmones nuo žemės paviršiaus, ir likęs pasaulis pamiršta apie Gotlandą. Iki kito birželio – kito turizmo sezono. Kaip ir daugybė kitų turizmo traukos vietovių, šis „Baltijos jūros perlas“ kenčia nuo didelio keliautojų srautų sezoniškumo. Tai viena populiariausių vasaros atostogų vietų tarp švedų, tačiau dar neatrasta platesnio, tarptautinio turistų rato. Tik ar tinka čia žodis „tačiau“?

Prie to netrukus sugrįšime. Bet pirmiausia susipažinkime su ja, nes manęs visai nenustebintum pasakiusi (-ęs), kad nesi apie šią, nuo Palangos vos 200 km nutolusią rojaus salą daug girdėjusi (-ęs).

Ši sala, visai kaip mūsiškė Kuršių nerija, turi sunkiai įžodinamą, kiek atšiaurų, bet magnetišką grožį, švytintį paprastose gamtos kompozicijose ir sukuriantį keistą beribiškumo jausmą vandenų įkalintoje žemėje.

Tokie ikoniški valčių pašiūrių spiečiai ištuštėja tik rudeniui atėjus. Vasarą, nepailsdamai fotografuodami atšiaurų Baltijos pakrančių grožį, tarp jų zuja tuntai turistų. Helgumannens žvejų kaimelis Fårö saloje

Tačiau tik paklausk manęs ar bet kurio kito Gotlando kalkakmenio žemę mindžiusio turisto, ir greitai būsi įtikinta (-as), kad ši sala neabejotinai verta apsilankymo. Salos sostinė Visbis yra į UNESCO pasaulio paveldo sąrašą įtrauktas, geriausiai išsilaikęs įtvirtintas viduramžių prekybos miestas Šiaurės Europoje. XII–XIV amžiuje jis buvo vienas pagrindinių Hanzos sąjungos centrų, tikra Baltijos jūros prekybinių kelių kryžkelė, besimėgavusi tarptautinio verslo atnešamais turtais ir kultūriniais mainais.

Tiesa, visa tai neprasidėjo viduramžiais, o kur kas anksčiau – ne veltui Gotlandas dažnai tituluojamas vikingų sala. Maždaug prieš tūkstantmetį ir kiek anksčiau gotlandiečiai gyveno dvigubus gyvenimus: nuėmę derlių, sėslūs žemdirbiai čiupdavo ginklus į rankas ir išplaukdavo už jūrų marių. Ne tik prekiauti, bet ir plėšikauti. Iš savo akmenuotos, skurdžiažemės salos jie leisdavosi į net šiais laikais sunkiai suvokiamo ilgio keliones: pasiekdavo Šiaurės Afriką, Vakarų Europą, Artimuosius Rytus ir net Vidurio Aziją. Ir turbūt retai namo sugrįždavo tuščiomis: niekur kitur pasaulyje nerandama tiek daug vikingų lobių kaip čia – ir vykdant archeologinius tyrimus, ir gyvenimui tiesiog tekant įprasta vaga: statant naujus pastatus, ūkininkams įdirbant laukus ar mokinukams apžiūrint kiškių urvus lauko ekskursijos metu. Būtent taip 1975 metais klasė mokinių atrado X amžiaus lobį, kurį sudarė beveik tūkstantis sidabrinių dirhamų ir dvi sidabrinės apyrankės. Ir tai tik vienas iš daugiau nei 800 šioje saloje rastų vikingų sidabro lobių.

Tad nenuostabu, kad aukse, sidabre, kailiuose ir kitose užjūrių gėrybėse besimaudančioje saloje pasirodžius krikščionybei bokštus į dangų čia ėmė kelti dešimtys bažnyčių. Vienų Dievo namų statybas finansavo iki 30 aplinkinių ūkių. Būdami turtingi, bažnyčias jie išdabino šventųjų statulomis, freskomis, akmeniniais krikšto dubenimis, paveikslais, prabangiais audiniais ir įstabiais medžio darbais. O šiandien beveik šimtas šių viduramžius menančių bažnyčių tapo reklaminiu salos veidu ir dideliu turistų traukos tašku. Jos ir akmenimis nusagstyti paplūdimiai, jų krantuose stūksančios uolų skulptūros, smilgomis pasišiaušusios avių bei žirgų ganyklos, idiliškos užmiesčio sodybos bei Visbio senamiestis.

Tačiau tai dar ne viskas. Ši sala, visai kaip mūsiškė Kuršių nerija, turi sunkiai įžodinamą, kiek atšiaurų, bet magnetišką grožį, švytintį paprastose gamtos kompozicijose ir sukuriantį keistą beribiškumo jausmą vandenų įkalintoje žemėje. „Rojaus prieangis“, apie Kuršių neriją prieš pusšimtį metų pasakė Jeanas Paulis Sartre’as, ir man norisi pasiskolinti šiuos žodžius ir Gotlandui.

Tad sudėkime visa, apie ką papasakojau, krūvon, padauginkime iš gero oro koeficiento (saulėtų dienų čia daugiau nei bet kur kitur Švedijoje) ir turime puikiausią turizmo traukos vietovės receptą. Ir apie milijoną turistų per metus nė 60 tūkstančių gyventojų neturinčioje saloje.

Netikėtai mažoje gatvelėje atrastas Visbio senamiesčio „atvirukas“ – raudonais čerpių stogais nutūpę šimtamečiai mūriniai ir mediniai namukai, vieni iš tuzino mieste išlikusių viduramžių bažnyčių griuvėsių ir senąją miesto dalį apkabinusios gynybinės sienos bokštai Baltijos jūros fone.

Taip pat daugiau nei šimtą čia prisišvartuojančių didžiulių kruizinių laivų, kurių keleivių banga kaip cunamis kelioms valandoms užlieja mažutį Visbio senamiestį. Vakarop ji atslūgsta, po savęs palikdama neatsiejamas turizmo „ekosistemos“ dalis: šiukšles ir organines lankytojų atliekas parkų krūmuose, išsekusius nedidelius miestelio vandens resursus, nuo triukšmo ir minios žmonių (kiek) suirzusius vietinius ir maždaug 45 eurus. Tiek, tyrimų duomenimis, Visbyje išleidžia vienas kruizinio laivo keleivis.

Daug tai ar mažai, sunku nuspręsti. Reikia apsvarstyti ne tik ekonominę naudą, bet ir tai, kokias pasekmes didžiuliai vasaros turistų srautai turi aplinkai ir salos gyventojams. O jos nėra mažytės ar plika akimi nematomos: saloje vasarą ima trūkti gėlo vandens ir susidaro milžiniškas atliekų, kurių vietos tvarkymo centrai nesugeba apdoroti, kiekis. Visbyje nebelieka vietų pasistatyti automobilį ir senamiestyje tenka stumdytis alkūnėmis, o užmiesčio verslai nesulaukia trokštamo skaičiaus turistų, nes šie, ypač keliaujantys kruiziniais laivais, spiečiasi salos sostinėje. Joje sparčiai auga nekilnojamojo turto kainos, iš centrinės miesto dalies išstumdamos vietinius gyventojus. Vietoje jiems skirtų parduotuvių ar paslaugų centrų senamiestis

Senamiestis pamažu prisipildo tik turistams įdomių suvenyrų parduotuvių, kurių duris beveik devynis mėnesius per metus liūdnai varsto ne lankytojai, o atšiaurus Baltijos jūros vėjas.

pamažu prisipildo tik turistams įdomių suvenyrų parduotuvių, kurių duris beveik devynis mėnesius per metus liūdnai varsto ne lankytojai, o atšiaurus Baltijos jūros vėjas.

Apsupti poros šimtų įspūdingų akmeninių pastatų, Visbio senamiestyje pūpso ir daugybė puikios būklės nedidelių žavių medinukų, pastatytų XVIII-XIX amžiuose.

Tuo pat metu statistika rodo, kad pajamos iš turizmo Gotlande kasmet auga, o su turizmu susijusios ekonominės veiklos jau sudaro apie trečdalį visos salos ekonomikos. Verslumas, prekyba, finansinis klestėjimas ir daugiakultūriškumas – visa tai, ką gali duoti turizmas, – Gotlande turi amžius siekiančias tradicijas. Tačiau šįkart viskas kiek kitaip nei vikingų laikais ar viduramžiais. Kiek turizmo atnešamo turto nugula salos gyventojų kišenėse? Pasirodo, ne tiek ir daug, nes nemaža dalis verslų priklauso tarptautinėms kompanijoms, užsienio piliečiams ar švedams iš žemyninės šalies dalies. Taip pat ir sodybos užmiestyje: kadaise klestėję ūkiai, žvejų nameliai pajūrio kaimuose ir buvę mokyklų pastatai miesteliuose tampa pasiturinčiųjų iš Stokholmo vasaros rezidencijomis. Išskyrus trumpas atostogas, šie restauruoti pastatai stovi tušti ir negyvenami, žavėdami pravažiuojančius turistus, bet nesuteikdami progos vietos gyventojams nusipirkti savą būstą, įsikurti saloje ir prisidėti prie jos gerovės mokant mokesčius regiono savivaldai.

Tad ar taps Gotlandas naująja Venecija – įstabia vieta, dėl masinio turizmo pamažu artėjančia su(si) naikinimo link? Vargu bau. Ar reikėtų didžiausią Baltijos jūros salą „grąžinti vietiniams“, ištrinant ją iš Šiaurės Europos lankomų vietų žemėlapio? Kažin. Tačiau čia vykstantys procesai kaip veidrodis atspindi ne vieną su turizmu susijusią problemą, jau akivaizdžiai matomą ar dar tik nujaučiamą ir kitose lankomose vietose visame pasaulyje. Ir iš to galima pasimokyti: vietos savivaldoms, dažnai turizmą matančioms kaip bene tobulą būdą pinigams į regioną pritraukti; vietos gyventojams, turizmo pradžią neretai pasitinkantiems su fanfaromis, o jo atnešamus iššūkius suvokiantiems tik jiems jau negrįžtamai išvešėjus; ir mums, turistams, savo keliones vienpusiškai laikantiems puikiais dalykais. Ne visuomet turizmas yra tvarus. Tiksliau sakant, jis beveik niekada toks nebūna.

Gausiai lankomos vietos neturėtų būti mistinės salos, išnyrančios į mūsų mentalinių žemėlapių paviršių tik atostogų metu ir dingstančios iš jų radarų pasibaigus kelionei. Kiekvienas lankytojas savo atvykimu palieka pėdsaką (ne tik smėlyje), tad jo pasirinkimai turėtų būti apgalvoti. Ką būtent reikėtų apsvarstyti? Ak, apie tai galbūt pakalbėkime kitą kartą. Nes dabar jau ruošiuosi į vis dar auksinį ir po vasaros taip neįprastai tuščią Visbio senamiestį, rodos, laukiantį tik manęs vienos. ■

PATIRTI KALĖDAS

KŪRYBIŠKOS EKSKURSIJOS, SKONIŲ IR ŠVIESŲ DIRBTUVĖS VAIKAMS

Ką veikti prieš gražiausias metų šventes, kad jos taptų ne tik dovanų laukimo metu, bet ir praturtintų žiniomis bei naujomis patirtimis? Šventinei Kalėdų dvasiai skverbiantis į miesto gatves, kviečiame geriau pažinti šios šventės paslaptis, skonius ir kvapus – vaikams ir visai šeimai parengėme kalėdinę programą, kurioje gausu atradimų, kūrybos ir jaukaus laiko drauge.

PASIVAIKŠČIOJIMAS ANGELŲ TAKAIS

Ar jums kada nors teko girdėti apie angelologijos mokslą? Pažadame – po mūsų šventinio pasivaikščiojimo tapsite šios srities žinovais! Pakviesime pakelti akis į dangų ir leistis į ant senamiesčio stogų ir kitų netikėtų vietų įsitaisiusių angelų paieškas! Ekskursijos metu pakalbinsime Arkangelą Gabrielių, sužinosime, ko galime pasimokyti iš Šv. Jonų bažnyčios angeliukų, o labiau pasislėpusius mažuosius Kalėdų pranašus stebėsime stebuklingais žiūronais!

Šventinė ekskursija „Vilniaus angelų takais“, Vilniaus senamiestis, 7–12 metų vaikams, šeimoms.

BENDRUOMENĖS PATYRIMAI

Šventinę nuotaiką padeda kurti ne tik puošiamos žaliaskarės, lempučių spingsėjimas ar nosį kutenantis cinamono kvapas, bet ir geri darbai. Pasistengėme, kad kalėdinės dovanėlės kūrimas ne tik sutelktų šeimą kartu smagiai praleisti laiką, tačiau taptų ir dėmesio išraiška kitiems žmonėms. Kartu su ypatinga socialinio restorano „Pirmas blynas“ komanda, kurioje padavėjais ir virtuvės šefo padėjėjais dirba asmenys su negalia, dekoruosite savo ypatingą šventinių skanėstų rinkinį. Bendruomenės patyrimai laukia augančiame Bendrystės ir socialinių inovacijų centre po istorinės Švč. Mergelės Marijos Ramintojos bažnyčios skliautais.

Kalėdinių skanėstų dirbtuvėlės, socialiniai restoranai „Pirmas blynas“ ir „Mano Guru“ Vilniaus senamiestyje, vaikams nuo 8 metų, šeimoms.

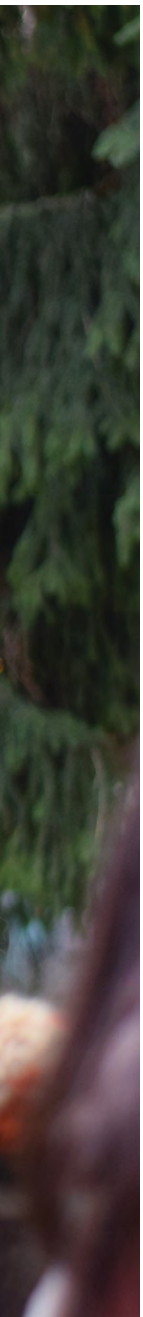

Kaip su Kalėdomis susijusi miškų gyventoja meška? Atsakymo vaikai ieško viename iš senamiesčio kiemelių, kur slepiasi ne tik deivės Medeinos skulptūra, bet ir didžiausia senamiesčio eglė!

Per žiemos šventes žydų vaikai žaidžia ypatingu vilkeliu, hebrajų kalba vadinamu dreidel. Jį išbandyti (ir galbūt laimėti žaidimą!) – viena smagiausių ekskursijos dalių.

Kalėdinėse ekskursijose naudojami įvairūs daiktai, skoniai ir kvapai, atskleidžiantys šventės istorijas. Tiems, kas nori keliauti savarankiškai – ekskursiją-žaidimą supakavome į dėžutę!

Kalėdinių dovanėlių dirbtuvėlės vyks ypatingoje aplinkoje – po istorinės Švč. Mergelės Marijos Ramintojos bažnyčios skliautais, kartu su socialinį pokytį kuriančia „Pirmo blyno“ komanda. Restorano „Pirmas blynas“ nuotr.

ŠVIESOS STEBUKLAI

Vienas iš šimtmečius skaičiuojančių senamiesčio pastatų lobių – vitražai. Tai įspūdingi kūriniai, puošiantys bažnyčias, buvusius didikų rūmus ar tylų bibliotekos langą. „Vitražo gamybos menas apgaubtas savotiška paslaptimi, stebuklais ir netgi magija“, – sako dirbtuvėlių iniciatorė Milda, žadanti vaikams plačiau atverti vitražo pasaulį. Edukacijos metu žvilgtelėsime į šio stiklo meno istoriją ir technologiją, išvysime gražiausius pasaulio vitražus ir patys prisiliesime prie vitražo gamybos meno, tiesa, šiuolaikinėmis priemonėmis. Sukūrę darbelius būtinai patyrinėsime, kokią šviesų, šešėlių ir spalvų magiją perteikia mūsų darbai! „Geriau susipažinę su vitražais ir patys pabandę jų pasigaminti, vaikai mieste pastebi šias spalvoto stiklo detales ir ten, kur jų nemato ne tokia smalsi suaugusiojo akis“, – priduria Milda.

Kalėdinių vitražų dirbtuvėlės, Pranciškonų vienuolynas Vilniaus senamiestyje, 7–10 metų vaikams, šeimoms. Programa rengiama kartu su VšĮ „Heritas“.

KALĖDŲ PASLAPTYS

Sutikite, žiemos švenčių dvasia geriausiai atsiskleidžia senojo miesto gatvelėse ir aikštėse – jos kviečiame paieškoti ekskursijose ir orientaciniuose žaidimuose! Lankysite gražiausiai išpuoštas erdves, grožėsitės šviesomis, tyrinėsite slapčiausias senamiesčio gatveles ir kiemelius, o pasitelkę kvapus, skonius bei įtraukiančius žaidimus pažinsite Kalėdų istoriją ir tradicijas. Kas išrado Kalėdų eglutę? Ką per Kalėdas skanaudavo LDK didikai? Kokį žaidimą per šventes žaidžia žydų vaikai? Kalėdų laukimas bus ne tik smagus, bet ir kupinas pažinimo.

Ekskursija „Kalėdų paslapčių dienoraštis“, Vilniaus, Kauno ir Klaipėdos senamiesčiuose, 5–12 metų vaikams, šeimoms.

Orientacinis žaidimas „Kalėdų pėdsakais“, Vilniaus senamiestyje, vaikams nuo 12 metų, šeimoms.

Kai kurie Kalėdas pranašaujantys senojo miesto angelai užsimaskavę ir slapstosi itin aukštai – kad juos surastume, ekskursijos metu kelsime akis į dangų ir pasitelksime magiškus žiūronus!

ŠVENTĖS PAŽINIMAS, SUPAKUOTAS DĖŽUTĖJE

Kartu su vaikais atveriate dėžutę, o joje keisčiausi, rodos, vienas su kitu niekaip nesusiję daiktai. Randate ir nedidelę knygelę. Pirmame jos puslapyje – instrukcija. Pasirodo, turite viską pasiimti ir keliauti į senamiestį!

Štai toks nuotykių scenarijus laukia šeimų, po kurių eglutėmis atsidurs „Gatvės gyvos vaikams“ sukurta unikali Kalėdų patirčių dėžutė. Tai gyvas šventinis žaidimas, kurio patirtis papildo įvairiausi Kalėdų istoriją atskleidžiantys daiktai: anksčiau eglutės puošybai naudoti atributai, prieskoniai, vaško žvakutė, šokoladinės monetos… Puiki dovana smalsiai šeimai!

Kalėdų patirčių dėžutė + orientacinis žaidimas šeimai, www.gatvesgyvos.lt/kioskelis

---

Kalėdinės veiklos rengiamos pagal individualius grupių užsakymus. Platesnė informacija apie kalėdinę programą www.gatvesgyvos.lt/vaikams. Renginių, skirtų pavienėms šeimoms, ieškokite „Gatvės gyvos vaikams“ „Facebook“ paskyroje.

SENOJO VILNIAUS PASLAPTYS PATIRČIŲ ŽAIDIME

Karantino laikotarpiu vienos iš pagrindinių „Gatvės gyvos vaikams“ vertybių – gyvas miesto istorijos pažinimas ir turiningai praleistas laikas visai šeimai – atrodė, bus visai uždarytos viruso gniaužtų. Viskas virto ekranais, virtualybe. Tačiau mes likome ištikimi fizinėms patirtims, mąstėme apie galimybę pamatyti, paliesti, paragauti, pamatuoti... miesto istoriją ir tai daryti saugiai tik su savo šeima.

Pasirodo, kartais chaosas suteikia naujų galimybių – individualiems šeimos pasivaikščiojimams sumanyta patirčių dėžutė su orientaciniu žaidimu sulaukė puikių atsiliepimų ir tęsia savo misiją.

Paragauti karalienės Bonos Sforzos uogų, pamatuoti gynybinės sienos plotį ar kompasu nustatyti Radvilos Našlaitėlio kelionių kryptį – kad ir kaip mažieji būtų pripratę prie virtualaus pasaulio, fiziniai daiktai, kaip žaidimo priemonės, sukelia daug smalsumo ir padeda atrasti bei įsiminti istoriją patiems įsitraukiant į miesto tyrinėjimus.

Mūsų supakuotos žaidimų dėžutės neretai tampa dovana smalsiems šeimos draugams arba palengvina mamai ir tėčiui gimtadienio šventės užduotį. O gal nereikia laukti jokios progos ir tiesiog įprastą savaitgalį leistis su vaikais į įtraukiančią senamiesčio pažinimo kelionę?

Patirčių žaidimą šeimai „Senojo Vilniaus paslaptys“ rasite www.gatvesgyvos.lt/kioskelis

Dienos stovyklos vaikams

Kultūros edukacija per gyvas patirtis!

KŪRYBIŠKOS EKSKURSIJOS

ĮVAIRŪS EDUKACINIAI UŽSIĖMIMAI, DIRBTUVĖS

SUSITIKIMAI SU KULTŪROS, MENO KŪRĖJAIS

Visus mokslo metus pradinukų atostogų metu, Vilniaus senamiestyje.

Platesnė informacija ir registracija
www.gatvesgyvos.lt/vaikams

GATVĖS GYVOS
Programėlė nuolat pildoma naujais maršrutais!
ANDROID APP ON Google play
Download on the App Store
GATVĖS GYVOS AUDIOGIDAS
www.gatvesgyvos.lt/audiogidas
LIETUVOS KULTŪROS TARYBA
GATVĖS GYVOS